

РЕЦЕНЗИЯ

**от доц. д-р Любомир Ганчев Тенекеджиев,
катедра „Историческо и систематическо богословие“ при Богословски
факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
относно дисертационен труд за придобиване на научната и
образователна степен „доктор“ на Елена Искърва Серева,
на тема: „ БОГОРОДИЧНИЯТ АКАТИСТ В БЪЛГАРСКАТА
ЦЪРКОВНА ЖИВОПИС ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО”**

Област на висше образование 2. Хуманитарни науки

Професионално направление 2.4. Религия и теология (Християнско изкуство)

Богословски факултет при СУ „Св. Климент Охридски”

Тази рецензия е представена на основание заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” – РД 38-106 от 05.02.2018 г., както и на решение на научното жури (протокол №1/15.02.2018 г.)

Предложеният за рецензиране дисертационен труд съдържа 268 стандартни печатни страници текст, плюс приложение с копия на важни за темата образци на църковното изкуство. Темата е изключително интересна, актуална и дисертабилна. Заглавието на дисертационния труд е формулирано прецизно. Изследването е структурирано съобразно предварително поставените цели, задачи и очаквани научни резултати. В съдържателно отношение отделните части интерпретират реално заложените в заглавията им идеи. Текстът е четивен, но не е изчистен от

стилни и пунктоационни грешки. Има твърде дълги изречения, които залагат доста неясноти – нещо недопустимо при научни изследвания. Същото може да се каже и по отношение на пунктоационните грешки. Богословската терминология е овладяна от докторанта и в повечето случаи е използвана правилно, макар да съществуват неясни и дори неправилни изрази, като например „богословска натовареност“. Критическият апарат в основната си част отговаря на академичните изисквания, но в автореферата са посочени и все още непубликувани материали. Използвана е достатъчно литература, включително и електронни ресурси. Добавена е и изискваната по процедурата декларация за авторство.

Предговорът акцентира върху личните мотиви на автора за избор на конкретната тема. От една страна в основата на интереса безусловно стои огромния пиетет на автора към Пресветата Дева, а от друга – богатото догматическо съдържание в иконографския цикъл от сцени на този химн-прослава на Пресвета Богородица.

В началото на увода докторантът се опитва да аргументира актуалността на избраната от него тема. Все пак, като основен аргумент на тази безусловна истина, не е редно да се изтъква факта, че в българската богословска и изкуствоведска литература липсва цялостно изследване върху иконографията на Богородичния акатист. По-нататък докторантът коректно, но твърде лаконично маркира изследванията на наши и чужди автори, които вече са изследвали в различните аспекти тази тема. Определени са предмета, обекта и обхвата на изследването, което според докторантът не цели да разгледа всички паметници на кавалетната и монументалната живопис на Българското възраждане, а се основава върху творби на водещи представители от основните живописни школи, както и на други зографи, работили по темата извън тези школи. Посочени са също

целите, задачите, очакваните резултати и методите на изследване. Въпреки че докторантът е засегнал всички необходими елементи в увода считам, че това е сторено доста схематично. За това говори и твърде скромния му обем, на фона на цялостния обем на изследването.

Първа глава е озаглавена „Теоретична постановка на проблема“. В тази формулировка остава малко неясно съдържанието на понятието „проблем“. За кой проблем по-точно става въпрос. Иначе главата представлява твърде сполучливо, макар и много кратко запознаване на читателя с догматическото и литургическото място на канона, поставяйки го в контекста на Свещеното Писание и литургическите цикли. Изяснява основоположни въпроси за авторството, произхода и химнографските особености на молитвения химн-възхвала на Божията Майка. Изяснено е и мястото на Акатиста в богослужебната църковна практика. Именно това оказва силно влияние и на мястото му в иконографската програма на православния храм.

Втора глава е озаглавена ”Иконография на Богородичния акатист в българската църковна живопис през Възраждането”. Тя е централна за това изследване. Ако в предходната глава акцентът бе положен върху самия Богородичен акатист, тук изследователските усилия на докторанта са концентрирани върху произхода и развитието на иконографията му през изследвания период. Въз основа на голям брой посочени и детайлно анализирани от автора образци на църковната живопис, са конструирани основните модели за формиране на иконографския цикъл от сцени на Акатиста. В основа на образците, изграждащи трайна традиция на различните зографски школи от този период, авторът поставя идейното богатство на анализираните в изследването голям брой паметници. Направен е и прецизен паралел между пълния, съкратения и епизодичния иконографски цикъл, изобразяващ „Богородичния акатист“ в

монументалната църковна живопис. И трите иконографски варианта изобилстват от категорични догматически свидетелства, показващи чрез силата на образа дори трудно достъпни за човешкия разум истини. Така например подбраните персонажи и сцени в трите иконографски варианта, подчертават както небесния, така и земния произход на въплътилото се Слово, Неговата Божествена и човешка природа – основоположен християнски догмат. Същото се отнася и до акцентирането върху царския произход на Пресветата Дева, като в същото време горната част на композицията обикновено показва небесния свят, като подчертава връзката между небето и земята. Началото на тази връзка е Пресвета Богородица , смирено приела да стане „вместилище на Невместимия“.

Ако първа глава има въвеждащ характер, втора – е централна по отношение на поставената задача, то трета глава, озаглавена „Богословска натораверност на сцените, изграждащи темата“, има за цел да задълбочи маркираните преди това богослужebни и догматически аспекти на Богородичния акатист. Това е сторено изключително прилежно от докторанта, независимо от неточно формулираното заглавие на главата..

Тук докторантът внимателно е проследил спецификата в текстуалните сигнатури, които според него се променят през епохата на Възраждането. Като научен принос на изследването трябва да се отчете съставянето на корпус от паметници с хронологично и типологично проследяване на представения иконографски цикъл в тях.

Заключението обобщава постигнатите в процеса на изследването резултати и изводи. Изведени и формулирани са шест приносни момента на дисертационния труд:

– установяване връзката на иконографския цикъл от сцени на Богородичния акатист с богослужението през Св. Четиредесетница;

- идентифициране на основния модел и изворите за изобразяване на Богородичния акатист през изследваната епоха;
- изготвяне на корпус от паметници с иконографския цикъл на Акатиста от представители на отделните художествени школи, както и на самостоятелни зографи, с включени нови паметници;
- идентифициране и богословска херменевтика на съкращения цикъл от сцени на Богородичния акатист през Възраждането;
- подробен богословски анализ на композиционната схема на възрожденската Акатистна икона;
- установяване на причината за включването на Богородичния акатист в иконографската програма на църкви с небесен покровител св. Николай Мирликийски Чудотворец.

Според мен е твърде амбициозно в една докторска дисертация да се посочват и още повече да бъдат постигнати повече от два или три реални научни приноса.

Особено голяма заслуга има докторанта в приложените 62 образца на възрожденски щампи, икони и стенописи. На практика те онагледяват теоретичните разсъждения и заключения на автора. Това има още по-голяма тежест в конкретния случай, защото дисертанта сам е открил и заснел голяма част от приложените изображения.

В заключение трябва да отбележа, че представения за рецензиране дисертационен труд оставя много добри впечатления при прочит от специалист. Плавния преход от по-леките към сериозните богословски размисли и заключения увлича читателя и събужда научните му интереси. Извършена е голяма издирваща и проучвателна работа. Основната концепция е плод на добро познаване на материята и на изследванията на

други учени по този въпрос. Предложения текст показва наличния научен потенциал на автора.

Въз основа на отчетените положителни страни и съотнетните критически забележки към представения от Елена Сярова дисертационен труд на тема „ **БОГОРОДИЧНИЯТ АКТИСТ В БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКОВНА ЖИВОПИС ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО**” си позволявам напълно безпристрастно да изразя своята положителна оценка. Подкрепям и си позволявам да препоръчам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на *Елена Искърва Серева* образователната и научна степен `доктор` по професионално направление 2.4. `Религия и теология` (*Християнско изкуство*).

София, 27.04.2018 г.

Рецензент: .....

Доц. д-р Любомир Тенекев